

Желібо Є.П.,
доктор хімічних наук, професор
професор кафедри техногенної та екологічної безпеки,
Національний університет ДПС України

Сагайдак Ю.А.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Харченко Т.Б.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Eugene Zhelibo,
Doctor of Chemical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Commodity Science
and Technogenic and Ecological Safety,
University of State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

Sagaydack Julia,
PhD, Associate Professor,
Docent Department of Environmental
Management and Entrepreneurship,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kharchenko Tetiana,
PhD, Associate Professor,
Docent Department of Environmental
Management and Entrepreneurship,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Желібо Є.П., Сагайдак Ю.А., Харченко Т.Б. Тенденції розвитку торговельно-економічних відносин в сучасних умовах. В статті висвітлено сучасний стан розвитку торговельно-економічних відносин України з іншими країнами світу. Проаналізовано основні чинники, що впливають на розвиток торговельно-економічних відносин, зокрема: соціально-економічні, політичні та соціальні чинники, що відображають розвиток вітчизняної зовнішньої торгівлі в розрізі географічної та товарної структури експорту та імпорту. Визначено, що у розвинутих країн експорт, як правило, перевищує імпорт, а в Україні останніми роками спостерігається обернена ситуація. Зроблено висновок, що країни Європейського Союзу є важливими торговельними партнерами держави. Визначено, що основними загрозами ефективного розвитку торговельно-економічних відносин є посилення політики протекціонізму, китайська експансія на світовому ринку, зміна структури ринку зайнятості. Визначено найближчі перспективи розвитку торговельно-економічних відносин України.

Ключові слова: торгівля, міжнародна торгівля, європейське співробітництво, торговельно-економічні відносини, світова організація торгівлі, глобалізація.

Желибо Е.П., Сагайдак Ю.А., Харченко Т.Б. Тенденции развития торгово-экономических отношений в современных условиях. В статье освещено современное состояние развития торгово-экономических отношений Украины с другими странами мира. Проанализированы основные факторы, влияющие на развитие торгово-экономических отношений, в частности: социально-экономические, политические и социальные, которые отражающие развитие отечественной внешней торговли в разрезе географической и товарной структуры экспорта и импорта. Определено, что в развитых стран экспорт, как правило, превышает импорт, а в Украине в последние годы наблюдается обратная ситуация. Сделан вывод, что страны Европейского Союза являются важными торговыми партнерами Украины. Определено, что основными угрозами эффективного развития торгово-экономических отношений является усиление политики протекционизма, китайская

експансія на мировому ринку, змінення структури ринку зайнятості. Определены ближайшие перспективы развития торгово-економических отношений Украины.

Ключевые слова: торгівля, міжнародна торгівля, європейське співробітництво, торгово-економічні відносини, міжнародна організація, глобалізація.

Zhelibo Eugene, Sagaydack Julia, Kharchenko Tetiana. Trends in the development of trade and economic relations in modern conditions. The article highlights the current state of development of trade and economic relations of Ukraine with other countries of the world. It is proved that for today, deepening of trade and economic relations of Ukraine, integration of its economy into the European space is a priority task of development. The main factors that have an impact on the development of trade and economic relations are analyzed, in particular: socio-economic and political, social factors reflecting the development of domestic foreign trade in terms of geographical and commodity structure of exports and imports. It is determined that in developed countries, exports tend to exceed imports, and in recent years Ukraine has seen an inverted situation, which indicates about absence of the majority of goods on the domestic market that are needed to meet the needs of the population, and the development of the Ukrainian economy today is aimed at reducing high-tech industries and orientation on the production of raw materials for export abroad. As a result of the analysis, it is established that the main problems of modern development of Ukrainian exports, which should be concentrated on the Government's efforts are: raw material nature of a large part of exports; the absence of a well-defined policy of structural changes in the material and technical base of industries and technologies of economic sectors; lack of legal basis for introduction of financial mechanisms of state support for export development; insufficient level of investment in modernization of export-oriented industries and a severe lack of new technologies; the dissemination of restrictive and protectionist practices by individual countries and leading transnational corporations; export settlement through offshore companies and tax evasion. It is concluded that the countries of the European Union are important trading partners of the country. It has been determined that the main threats to the effective development of trade and economic relationship are the strengthening policy of protectionist, Chinese expansion in the world market, and changing the structure of the employment market. The short-term prospects of development of trade and economic relations of Ukraine are determined.

Key words: trade, international trade, European cooperation, trade and economic relations, world trade organization, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах господарювання, орієнтації економіки України на європейський вектор розвитку, надзвичайної актуальності набувають питання підвищення ефективності торговельно-економічних відносин. Найбільшого поширення торговельно-економічні відносини набули у другій половині ХХ ст., що було викликано поглибленням міжнародного поділу праці, появою на світовому ринку нових потужних гравців, глобалізацією економічного простору та розширенням кордонів національних економік.

На сьогодні, поглиблення торговельно-економічних відносин України, інтеграція її економіки до європейського простору є першочерговим завданням розвитку. Саме міжнародне співробітництво, залучення до системи міжнародного поділу праці дозволить розширити масштаби виробництва товарів і послуг, сприяти демонополізації економіки та підвищити актуальність торгівлі як інституціональної форми функціонування сфери обігу. Нині, пріоритетним вектором розвитку торговельно-економічних відносин України є відносини з країнами Європейського співтовариства (ЄС), оскільки європейський ринок збуту залишається одним з найпривабливіших щодо розвитку торговельно-економічних відносин. Також не слід забувати, що в сучасних умовах господарювання, саме торгівля є основним джерелом наповнення бюджету, що вимагає перегляду зовнішньоекономічної політики у бік посилення зовнішньоекономічних зв'язків України. Це вимагає пошуку нових можливостей співпраці на зовнішньому ринку, розробки ефективного механізму розвитку внутрішнього ринку, що має забезпечити

зростання добробуту населення, якості та рівня його життя та зміцнення економіки країни з урахуванням глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми, перспективи та особливості розвитку торговельно-економічних відносин України та світового співтовариства досліджувались багатьма закордонними та вітчизняними вченими, серед яких можна виділити таких, як Л. Алавердян, Б. Брюмер, В. Геєць, К. Зайцева, А. Мазаракі, Т. Мельник, Т. Осташко, Н. Ситник, Н. Пархоменко, О. Романенко, Л. Шинкарук, Г. Юркевич та інші. Сучасні аспекти розвитку міжнародної торгівлі відображено у публікаціях А. Звягіна та А. Махінової.

На думку деяких авторів, чинниками, що ускладнюють торговельні відносини між Україною та країнами ЄС є: низька конкурентоспроможність українських товарів і послуг на ринках ЄС та висока собівартість експортної продукції, кількісні обмеження торгівлі певними товарами та високі європейські стандарти і технічні регламенти, а також труднощі, пов'язані із забезпеченням національного режиму та формальностями, пов'язаними з імпортом і експортом, митною оцінкою, захистом інтелектуальної власності [5].

Сучасні дослідники наголошують, що сприйняття міжнародної торгівлі істотно змінюється, і це ставить під загрозу роботу світової організації торгівлі (СОТ) – універсальної системи, яка регламентує торговельні відносини практично всіх країн світу. Якщо досі міжнародна торгівля однозначно сприймалась як позитивне явище, що дозволяє боротися з бідністю, нести прогрес в найменш розвинені країни, то тепер в різних

країнах світу зростає невдоволення глобалізацією і відкритістю ринків для імпорту [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однак, зважаючи на перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин України з країнами ЄС, це питання вимагає постійного дослідження та аналізу. Так існує потреба визначення сучасних тенденцій розвитку торговельно-економічних відносин із врахування специфіки економіки України. Також нагальним питанням залишається дослідження бар'єрів, що стримують розвиток торговельних відносин з країнами Європи, Китаєм, США та іншими стратегічними партнерами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного стану торговельно-економічної діяльності суб'єктів господарювання в Україні та перспектив її розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зовнішня торгівля як вид діяльності надає можливість різним країнам продемонструвати свої переваги; за цих умов споживачі мають великий вибір товарів, ціна та якість яких варіюється. В сучасних умовах зовнішньоекономічні зв'язки виступають засобом прискорення науково-технічного розвитку України. Міжнародну торгівлю зазвичай можна розглядати як вид взаємовідносин між країнами, що являє собою обмін товарів та послуг між різними державами, зокрема, між товаровиробниками та споживачами. Більшість країн залежить від міжнародної торгівлі прямо пропорційно своїй ресурсозабезпеченості та обсягу внутрішнього ринку [3].

До сучасних особливостей розвитку торговельно-економічних відносин у світі можна віднести: постійне збільшення обсягів світового товарообороту; збереження тенденції підвищення цін на світовому ринку; зміна географічної структури світової торгівлі; посилення ролі розвинених країн у світовому експорті (так, на долю розвинених країн припадає близько 80% товарообороту), поглиблення нееквівалентного обміну, при якому ціни на готову продукцію зростають швидше ніж на сировину та матеріали; посилення впливу міжнародних корпорацій на розвиток міжнародної торгівлі; зниження питомої ваги сировинних товарів і сільськогосподарської продукції при одночасному підвищенні частки готових виробів; зростання експорту і імпорту послуг. На думку багатьох науковців та практиків найголовнішими світовими тенденціями 2019 року, що спричинили вплив на розвиток торговельно-економічних відносин України є: розвиток світової фінансової кризи, військово-політичний конфлікт на сході України; посилення політики протекціонізму та політизація міжнародної торгівлі; суттєве збільшення частки бездокументарної міжнародної торгівлі; орієнтація на європейський вектор розвитку торговельно-економічних відносин; ратифікація нової тристоронньої торговельної угоди між Канадою, США та Мексикою. За словами першого віце-прем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України Степана Кубіва: “За три роки ми переорієнтували експорт з російського ринку на ринки ЄС, розширили експорт на ринки Близького Сходу, Азії, Африки та Америки. Наразі ринок ЄС в експорті товарів України за 6 місяців 2019 року становить 42%, а частка Російської Феде-

рації (РФ) складає 6,4% і постійно зменшується. Для порівняння у 2013 році частка РФ становила близько 23,7% усього експорту товарів, а майже третина продукції промисловості – 28,4% збувалася на російському ринку” [6]. Нині, європейський ринок є ключовим ринком для українського експорту. Тенденції останніх періодів свідчать, що кількість українських експортерів, які постачають свою продукцію до ЄС, постійно зростає. Сьогодні товарообіг з країнами ЄС становить 41,5% від загального торговельного обороту України (у 2017 році експорт української продукції до країн ЄС виріс на 30% та досяг рекордних 17,5 млрд. дол. Це є найвищим показником з 2012 року, коли частина України ще не була окупована). Проте, на жаль залишається від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу України, яке в першому півріччі 2019 року становило 9373,7 млн. дол., що на 65,6% більше, ніж у січні-листопаді 2018 року (від'ємне сальдо 8865,7 млн. дол.). Аналіз статистичних даних свідчить, що за січень-листопад 2019 року Україна проводила зовнішньоторговельні операції з партнерами із 173 країн світу, експортувавши товарів на суму 45963,3 млн. дол. США, або 109,4% порівняно з 2018 р. Імпорт товарів у 2018 році складає – 55337,6 млн. дол., або 106,2%. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,83 (у 2018 р. – 0,83). Основних партнерів торговельно-економічних відносин України за 2017-2019 рр. відображено у таблиці 1 [4].

Аналіз даних Державної служби статистики України свідчить, що за січень-листопад 2019 року експорт зріс на 7% порівняно з аналогічним періодом 2018 року, а імпорт збільшився на 9,3%. Найбільшу кількість товарів і послуг з України у 2019 р. було експортовано до Китаю, при цьому відбулося зростання обсягів експорту на 71% порівняно з 2018 роком. На другому місці Польща, а на третьому – Російська Федерація, куди Україна експортувала на 3006,7 млн дол. При цьому рівень експорту до країни-агресора впав на 11,7%. Найбільш відчутно скоротився експорт із Індією (17%), США (9,6%) та Угорщиною (7%).

Аналіз товарної структури експорту дозволяє стверджувати, що Україна протягом досліджуваного періоду експортувала переважно сировину. Перші місця за обсягами займають продаж зернових культур, чорних металів, жирів та олій тваринного або рослинного походження. Щодо імпорту, то протягом січня-листопада 2019 року майже на чверть збільшився імпорт із Китаю. Саме з цієї країни Україна завозила найбільше товарів та сировини. Друге місце за кількістю імпорту посідає Російська Федерація, звідки Україна закуповує здебільшого нафту та газ, хоча загалом доля імпорту скоротилася на 1,3%. На третьому місці за обсягом імпорту посідає Німеччина. Щодо товарної структури імпорту, то в ній переважає нафта та нафтопродукти (таблиця 2).

В цілому, за 2017-2019 рр. обсяг торгівлі між Україною та країнами Європейського Союзу збільшився на 55%. А у 2018 році Європейський союз (ЄС) купив українських товарів більше, ніж за весь час двосторонньої співпраці. Що стосується РФ, порівнюючи з даними 2017 року, то варто зазначити, експорт товарів зменшився на 7,7 %, а імпорт – на 14,2%.

Таким чином, можна зробити висновок, що у перспективі експорт на ринки Євросоюзу буде зростати,

Обсяги експорту українських товарів та сировини за 2017 - 2019 рр.*[4]

Країна	Експорт, млн.дол.			Імпорт, млн.дол.		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Польща	2724,6	3257,5	3083,6	3453,5	3641,5	3756,2
Китай	2039,6	2200,4	3288,3	5648,9	7608,0	8395,0
Російська Федерація	3936,3	3652,7	3006,7	7204,0	8090,3	6423,2
Туреччина	2519,4	2352,0	2339,5	1262,8	1714,8	2039,1
Італія	2469,2	2628,8	2267,1	1625,3	2033,5	1831,4
Єгипет	1831,9	1556,4	2073,5	7703,2	96,0	103,8
Німеччина	1754,7	2208,5	2229,4	5445,2	5983,8	5501,6
Індія	2205,2	2175,3	1777,0	561,0	616,2	675,7
Нідерланди	1676,4	1603,1	1692,6	643,2	776,0	691,9
Угорщина	1326,2	1646,9	1452,0	1152,5	1260,9	1136,7
Білорусь	1142,9	1304,7	1426,2	3205,2	3786,0	3432,3
Іспанія	1260,3	1369,1	1299,6	579,2	636,2	772,0
США	828,7	1111,4	906,6	2524,3	2962,5	2971,0
Румунія	841,8	932,6	930,6	458,5	511,4	599,2
Чехія	715,1	878,7	863,2	869,6	1034,6	1063,6

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

**дані за січень-листопад 2019 року.

Товарна структура найбільших об'ємів зовнішньої торгівлі у 2017-2019 рр. [4]

Назва товару	Експорт, млн.дол.			Імпорт, млн.дол.		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Усього	43264,7	47334,9	45963,4	49607,1	57187,0	55337,1
Зокрема:						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1108,7	1210,6	1171,4	731,5	917,9	68,7
II. Продукти рослинного походження	9215,7	9886,1	11664,2	1368,1	1529,2	1555,7
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4605,6	4496,5	4272,5	266,6	267,3	232,2
IV. Готові харчові продукти	2826,7	3018,6	2950,6	1935,1	2340,8	2310,1
V. Мінеральні продукти	3947,7	4339,6	4529	12504,7	292,5	12010,1
VI. Деревина та вироби з деревини	1205,9	1494,6	1312,2	250,4	303,9	280,1
VII. Недорогоцінні метали та вироби з них	10124,6	11633,1	9606,1	3012,7	3575,1	3374,2
VIII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	625,8	669,6	799,0	4125,8	4553,2	5632,1
IX. Різні промислові товари	721,1	826,3	805,1	719,9	868,5	894,1

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

**дані за січень-листопад 2019 року.

оскільки це найбільші ринки країн-сусідів України. Також, вихід українських товарів на ринки ЄС передбачає підвищення якості продукції до вимог міжнародних стандартів, що вимагатиме вдосконалення технологічної та виробничої бази українських товаровиробників. Крім того, ЄС є значним джерелом інвестицій для технологічної модернізації та економіки України. В той же час, найбільшими загрозами ефективному розвитку торгово-економічних відносин України є:

Посилення політики протекціонізму та політичне забарвлення міжнародних відносин та міжнародної торгівлі. Процеси глобалізації призвели до посилення політики протекціонізму, яка набуває загрозливого характеру. В умовах зміцнення позицій Китаю на зовнішніх ринках можна очікувати подальший перехід

до загального протекціонізму. Уряд США та Уряди інших країн в усьому світі вже почали створювати нові тарифні та нетарифні бар'єри для іноземних компаній. Протекціонізм матиме негативний економічний вплив на українських експортерів. Підвищення вимог до імпортованої продукції, встановлення тарифних та нетарифних обмежень та прийняття нових законодавчих актів змусить українські підприємства диверсифікувати експорт, створювати торгові компанії та власні виробничі підприємства в ЄС, Китаї, США.

Впровадження принципів без документарної міжнародної торгівлі. Передусім пов'язане з поширенням блокчейн-технологій, як принципово нового підходу до розвитку міжнародної торгівлі. На думку [1] розвиток законодавства в цій сфері не встигає за розви-

тком технологій. Проте, в українському законодавстві відсутня нормативна база для впровадження блокчейн-технологій в практику діяльності підприємств. Враховуючи їх поширення в міжнародній практиці урядам країн потрібно визнати та розвивати блокчейн-системи в міжнародній торгівлі й банківській практиці.

Зміна тенденцій на ринку праці і зайнятості. Розвинуті торговельно-економічні відносини є інструментом боротьби з бідністю, технологічного прогресу та економічного розвитку. Проте, в умовах посилення глобалізації та відкритості ринків для імпорту можливий перерозподіл зайнятого населення. Насамперед, розвиток торгівлі призведе до перерозподілу працівників зі сфери сільського господарства в індустріальне виробництво, а потім – у сферу обслуговування.

Загроза китайської експансії на міжнародних ринках. Як вже було зазначено, протягом останніх років Китай вийшов на перше місце серед торговельних партнерів України. При цьому динаміка останніх років свідчить про те, що надалі ця тенденція буде зберігатись. І хоча стрімке зростання торгівлі з КНР притаманне багатьом країнам Євросоюзу, її частка в зовнішній торгівлі України вже значно вища, ніж у сусідніх Польщі, Білорусі, Молдові. В той же час, китайський ринок є закритим для експортоорієнтованих галузей промисловості України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З розвитком суспільства та національних економік зростає увага до торговельно-економічних відносин між різними країнами. Зовнішня торгівля та торговельно-економічні відносини формують макроекономічні показники країни, стимулюють інноваційну та інвестиційну сфери,

підвищують рівень зайнятості та добробут населення. Таким чином, розробка перспективних напрямів щодо її розвитку набуває все більшої актуальності. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в царині зовнішньої торгівлі переважає негативне зростання дефіциту зовнішньоторговельного балансу, зниження експорту та погіршення його структури, зростання імпортозалежності країни. В той же час, аналіз тенденцій та закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі України та чинників, що їх викликали, дає змогу визначити основні перспективи її подальшого розвитку. На жаль, найближчими роками не можна очікувати суттєвої зміни структури експорту та досягнення позитивного сальдо платіжного балансу. Також і надалі буде зберігатись переважання імпорту над експортом по багатьох товарних позиціях, особливо імпорту енергоносіїв. В той же час, слід очікувати появу нових суб'єктів торгівлі на міжнародних ринках. Таким чином, міжнародна торгівля є засобом, який країни світу застосовують для розвитку і поглиблення спеціалізації своїх економік, підвищення продуктивності праці та ефективного використання своїх ресурсів. Ефективний розвиток торговельних відносин сприятиме розширенню участі країн у міжнародному поділі праці й одержання доступу до нових технологій, збільшенню ринків збуту, розвитку й удосконаленню методів конкуренції, поширенню інформації й формуванню нових знань, стимулюючи, таким чином, загальносвітове економічне зростання і людський розвиток. Чи зможуть українські підприємства зайняти гідні позиції на світовому ринку залежить від виваженої політики уряду щодо стимулювання власного виробництва та розвитку інноваційного потенціалу виробників.

Список використаних джерел:

1. Звягін А. Міжнародна торгівля: тенденції 2019 року. *Юридична газета online*: веб-сайт. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/mizhnarodna-torgivlya-tendenciyi-2019-roku.html> (дата звернення: 03.01.2020).
2. Махінова А. Світова торгівля перед новими викликами: що турбує експертів СОТ. *Європейська правда*: веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/10/4/7071800/> (дата звернення: 30.12.2019).
3. Оппельд Л.І. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі України в післякризовий період. *Економіка і регіон*. 2011. № 4(31). С. 93–98.
4. Статистичні матеріали офіційного сайту Ukrstat.org – публікація документів Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.01.2020).
5. Ситник Н., Юркевич Г. Сучасний стан розвитку торговельно-економічних відносин України з Європейським союзом. *Young Scientist*. 2018. № 2(54). С. 417–420.
6. Україна посилює торгівлю з ЄС. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bf578f2a-9202-41ed-ae1d-1cfe2e209781&title=UkrainaPosiliuTorgivliuZs> (дата звернення: 22.01.2020).

References:

1. Zviahin A. (2019) Mizhnarodna torhivlia: tendentsii 2019 roku [International trade: 2019 trends]. *Yurydychna hazeta online* (electronic journal). Available at: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/mizhnarodna-torgivlya-tendenciyi-2019-roku.html> (accessed 03 January 2020).
2. Makhinova A. (2017) Svitova torhivlia pered novymy vyklykamy: shcho turbuie ekspertiv SOT [World Trade in the Face of New Challenges: What Worries WTO Experts]. *Yevropeiska Pravda* (electronic journal). Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/10/4/7071800/> (accessed 30 December 2020).
3. Oppeld L.I. (2011) Tendentsii rozvytku mizhnarodnoi torhivli ukrainy v pisljakryzoviy period [Trends in the development of Ukraine's international trade in the post-crisis period]. *Economy and region*, vol. 4(31), pp. 93–98.
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) *Statystychni materialy ofitsiinoho сайtu Ukrstat.org*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 22 January 2020).
5. Sytnyk N., Yurkevych H. (2018) Suchasnyi stan rozvytku torhovelno-ekonomichnykh vidnosyn ukrainy z Yevropeiskym soiuzom [The current state of development of trade and economic relations between Ukraine and the European Union]. *Young Scientist*, vol. 2(54), pp. 417–420.
6. Ukraina posyliuie torhivliu z YeS (2019) [Ukraine is stepping up trade with the EU]. Available at: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bf578f2a-9202-41ed-ae1d-1cfe2e209781&title=UkrainaPosiliuTorgivliuZ> (accessed 22 January 2020).